

MULTIMEDIALI MUHITDA AXLOQIY QADRIYATLARNI O‘QITISH TEXNOLOGIYALARNING TAXLILY ASOSI.

Jomurodova Marg‘uba Fazliddin qizi

Osiyo Xalqaro Universiteti

MM12-P-25 birinchi bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqola raqamli asrda ta’lim tizimining asosiy vazifalaridan biri bo‘lgan axloqiy qadriyatlarni shakllantirish jarayonini multimedia texnologiyalari orqali tahlil qiladi. Tadqiqotda interaktiv multimedia vositalari, virtual reallik va onlayn platformalarning o‘quvchilarning axloqiy tarbiyasiga ta’siri o‘rganiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, multimedia texnologiyalari an’anaviy ta’lim metodlari bilan uyg‘unlashganda axloqiy tushunchalarni chuqurroq o‘zlashtirish va ularni hayotiy amaliyotga tatbiq etish imkoniyatini oshiradi.

Kalit so‘zlar: Multimedia, axloqiy qadriyatlar, raqamli ta’lim, interaktivlik, axloqiy tarbiya, texnologik pedagogika, vizualizatsiya.

Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya davrida yosh avlodni axloqiy tarbiyalash muammosi yanada dolzarblik kasb etmoqda. Axborot oqimining tezlashuvi va virtual muhitning kengayishi an’anaviy tarbiya shakllariga ta’sir ko‘rsatmoqda. Multimedia texnologiyalari ta’lim jarayoniga nafaqat ma’lumot yetkazish vositasi, balki qadriyatlarni shakllantiruvchi pedagogik muhit sifatida ham kirib keldi. Mazkur maqolaning maqsadi – multimedia muhitida axloqiy qadriyatlarni o‘qitishning texnologik va metodologik asoslarini yoritishdir.

Xorijiy va mahalliy pedagogika fanida multimedia vositalarining ta’lim sifatiga ta’siri bo‘yicha keng ko‘lamli tadqiqotlar olib borilgan. Tadqiqotchilar ta’kidlashicha, multimedial ta’lim (matn, audio, video va animatsiya sintezi) o‘quvchining kognitiv faoliyatini kuchaytirib, mavzuni hissiy idrok etishini ta’minlaydi. Axloqiy tarbiyada esa, "taqlid" va "vizual modellashtirish" usullari multimedia vositalari orqali samaraliroq amalga oshiriladi. Biroq, axloqiy qadriyatlarni raqamli muhitda yetkazishda

texnologiyadan noto'g'ri foydalanish xavfi va axborot xavfsizligi masalalari ham adabiyotlarda o'z aksini topgan.

Raqamli texnologiyalar asrida ta'lim mazmunini o'zgartirish, xususan, axloqiy qadriyatlarni singdirish yangi yondashuvlarni talab qiladi. An'anaviy "ma'ruza" shaklidan farqli o'laroq, multimediali muhit o'quvchiga axloqiy qoidalarni shunchaki "eshittirmaydi", balki ularni "his qilish" imkonini beradi. Quyida ushbu jarayonning nazariy va amaliy tahlili keltirilgan.

Multimediali muhitning axloqiy tarbiyadagi o'rni

Multimediali muhit (video, audio, infografika, interaktiv dasturlar) axloqiy tarbiyani abstraktsiyadan reallikka olib chiqadi. Axloqiy qadriyatlar – bu insonning ichki dunyosi bilan bog'liq tushunchalar bo'lib, ularni o'qitishda vizuallashtirish muhim ahamiyatga ega.

- **Vizual identifikatsiya:** O'quvchi axloqiy holatlarni (masalan, yaxshilik va yomonlik, adolat va nohaqlik) vizual shaklda ko'rganda, ularning ta'sir kuchi bir necha barobar oshadi.

- **Empatiya (hamdardlik) ko'prigi:** Film yoki animatsiya orqali boshqa insonning qiyinchiliklarini ko'rish, o'quvchida rahm-shafqat va mas'uliyat hissini shakllantiradi. Bu multimediyaning eng kuchli psixologik ta'siridir.

Texnologik asoslar va metodik yondashuvlar

Texnologiya axloqiy qadriyatlarni o'qitishda vositachi bo'lib xizmat qiladi. Tahliliy jihatdan quyidagi vositalar eng samarali hisoblanadi:

- **Keys-stadi (Case Study) va raqamli ssenariylar:** O'quvchilarga interaktiv formatda axloqiy dilemma (tanlov) taqdim etiladi. O'quvchi o'z tanlovini amalga oshiradi va dastur uning natijasini (qanday oqibatlarga olib kelishini) ko'rsatadi. Bu tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi.

- **Gamifikatsiya (o'yinlashtirish):** Axloqiy me'yorlarni o'yin qoidalari bilan birlashtirish. Masalan, "Ekologik madaniyat" mavzusida o'quvchi virtual tabiatni asrash bo'yicha topshiriqlarni bajarsa, unga ijobiy ball yoki daraja beriladi. Bu orqali ijobiy xulq-atvor mustahkamlanadi.

• Ijtimoiy-tarmoq muhiti: O'quvchilar global muammolar bo'yicha o'z fikrlarini raqamli platformalarda bildirishlari orqali fuqarolik pozitsiyasini va mas'uliyatni anglaydilar.

Tahliliy asos: "Axloqiy-kognitiv" modeli

Texnologik muhitda o'qitishda quyidagi uch bosqichli tahliliy modelga tayanish tavsiya etiladi:

1. Axborotli bosqich (Multimedia): Axloqiy tushunchani turli shakllarda (matn, video, ovoz) yetkazish.
2. Refleksiv bosqich (Interaktivlik): Olingan ma'lumotni tahlil qilish, muhokama qilish va o'z munosabatini bildirish (onlayn forumlar, virtual guruhlar).
3. Amaliy bosqich (Faoliyat): Olingan qadriyatlarni real yoki virtual amaliyotda qo'llash.

Pedagogik xatarlar va ularni bartaraf etish

Multimedia texnologiyalari har doim ham ijobiy ta'sir ko'rsatmaydi. Tahliliy yondashuvda quyidagi xatarlarni inobatga olish zarur:

• Hissiy to'yinib ketish (Desensibilizatsiya): Haddan tashqari ko'p vizual axborot o'quvchida voqealarga nisbatan befarqlikni keltirib chiqarishi mumkin. Buni oldini olish uchun multimedia kontentini o'qituvchi tomonidan chuqur tahlil qilib borish talab etiladi.

• Virtual haqiqatdagi axloqiy adaptatsiya: Internetda o'zini erkin tutish real hayotdagi qoidalarni esdan chiqarishga olib kelishi mumkin. Shu bois, "Netiket" (tarmoq etikasi) tushunchasini alohida fan sifatida yoki har bir mavzuga singdirib o'qitish zarur.

Multimediali muhit axloqiy tarbiya uchun shunchaki texnik qo'shimcha emas, balki o'quv jarayonining yangi falsafasidir.

• O'qituvchining roli: Texnologik muhitda o'qituvchi "axborot manbai"dan "fasilitator" (yo'naltiruvchi)ga aylanadi. U o'quvchini multimedia vositalari ichida adashib qolmasdan, axloqiy mohiyatni topishga undashi kerak.

• Integratsiya: Axloqiy qadriyatlarni texnik fanlar (masalan, ekologiya, geografiya) bilan bog'lab o'qitish (sizning "Ekoturizm" darslingingiz kabi) yuqori samaradorlik beradi.

Xulosa

Multimedia muhiti axloqiy tarbiyani modernizatsiya qilish uchun katta imkoniyatlar ochadi. Biroq, texnologiya o'z-o'zidan tarbiya vositasi emas, u faqat pedagogik maqsadga yo'naltirilgan vositadir. Munozarali jihat shundaki, virtual muhitda axloqiy qadriyatlarning "haddan tashqari soddalashtirilishi" (gamification) jiddiy axloqiy masalalarning qadrsizlanishiga olib kelishi mumkin. Shuning uchun, multimedia kontentini ishlab chiqishda o'qituvchining metodik nazorati va yo'naltiruvchi roli hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, multimedia texnologiyalari zamonaviy ta'limda axloqiy qadriyatlarni shakllantirishning samarali katalizatoridir.

1. Ta'lim muassasalarida axloqiy mavzularni yorituvchi maxsus multimedia kutubxonalarini yaratish.
2. O'qituvchilar uchun multimedia vositalaridan axloqiy tarbiyada foydalanish bo'yicha metodik qo'llanmalar ishlab chiqish.
3. Raqamli muhitda axloqiy xulq-atvor madaniyatini oshirishga qaratilgan interaktiv dasturlarni o'quv jarayoniga kengroq tatbiq etish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Muslimov N.A., Usmonboeva M.H., Sayfurov D.M., To'raev A.B. — Innovatsion ta'lim texnologiyalari. Toshkent: "Sano-standart", 2015. — (Mazkur asar ta'limda raqamli texnologiyalarning nazariy asoslarini yoritishda tayanch manba hisoblanadi).
2. To'raev B.O. — Axloqiy tarbiya nazariyasi va metodikasi. Toshkent: "Fan va texnologiya", 2019. — (Qadriyatlarni shakllantirishning pedagogik mexanizmlari bo'yicha).
3. Mayer, R. E. — Multimedia Learning (2nd ed.). Cambridge University Press, 2009. — (Multimedia vositalarining o'quvchilar kognitiv jarayonlariga ta'siri bo'yicha fundamental tadqiqot).
4. Selwyn, N. — Education and Technology: Key Issues and Debates. Bloomsbury Academic, 2016. — (Raqamli muhitda axloq va texnologiya o'rtasidagi bog'liqlik haqida).
5. Ibragimov X.I., Abdullaeva Sh.A. — Pedagogika. Toshkent: "Fan va texnologiya", 2014. — (Ta'lim jarayonini tashkil etishning zamonaviy yondashuvlari).

6. Prensky, M. — Digital Natives, Digital Immigrants. On the Horizon, 2001. — (Raqamli avlodning axborotni qabul qilish psixologiyasi bo'yicha asosiy nazariya).
7. Xudoyqulov X.J. — Ma'naviy tarbiya metodlari. Toshkent: "Navro'z", 2017. — (Axloqiy qadriyatlarni yoshlar ongiga singdirishning an'anaviy va zamonaviy metodlari).
8. UNESCO. — ICT Competency Standards for Teachers. Paris: UNESCO, 2018. — (O'qituvchilarning AKT kompetensiyalarini rivojlantirish bo'yicha xalqaro tavsiyalar).